

Nd. **153. Frumvarp til laga** [104. mál]
um landgræðslu.

(Lagt fyrir Alþingi á 85. löggjafarþingi, 1964.)

I. KAFLI

Markmið og stjórn.

1. gr.

Tilgangur þessara laga er:

1. Að koma í veg fyrir eyðingu gróðurs og jarðvegs.
2. Að græða upp eydd og vangróin lönd.

2. gr.

Landgræðsla ríkisins fer með landgræðslumál samkvæmt lögum þessum. Starfsemin greinist í tvo þætti:

1. Sandgræðsla (uppgræðsla), sem er hefting jarð- og sandfoks og græðsla gróðurlausra og gróðurlitilla landsvæða.
2. Gróðurvernd, sem kemur í veg fyrir ofnotkun gróðurs, hindrar hvers konar skemmdir á gróðurlendi og bætir gróið land til að auka mótstöðuafli þess gegn eyðingu.

3. gr.

Landbúnaðarráðherra fer með yfirstjórn landgræðslumála. Hann skipar landgræðslustjóra að fengnum tillögum stjórnar Búnaðarfélags Íslands, sem jafnframt hefur umsjón með landgræðslumálum fyrir hönd ráðherra.

Landgræðslustjóri skal hafa háskólapróf í búfræði eða hliðstæðum greinum. Ráðherra skipar og fulltrúa landgræðslustjóra, er fullnægi sömu menntunarskilyrðum, svo og annað starfsfólk. Jafnan skal fela fulltrúa sérstaklega meðferð annars hvors þáttar landgræðslumála samkvæmt 2. gr.

4. gr.

Landgræðslustjóra er heimilt, að fengnu samþykki ráðherra, að ráða landgræðsluverði sér til aðstoðar.

II. KAFLI

Uppgræðsla.

5. gr.

Landgræðslustjóri hefur eftirlit með þeim löndum, sem þegar hafa verið tekin til græðslu. Hann skal kynna sér staðhætti, þar sem hætta stafar af jarð- og sandfoki, og gera ráðstafanir til að hefta slíkt eins og föng eru á. Hann annast og græðslu eyðdra og vangróinna landa. Þau verk skulu ganga fyrir, sem forða eiga jörðum og sveitum frá yfirvofandi hættu.

Gera skal kostnaðaráætlun um hvert verk, áður en hafið er.

6. gr.

Þar, sem henta þykir, skal kosta kapps um að koma upp skógi og kjarri innan landgræðslugirðinga. Skógrækt ríkisins skal veita landgræðslunni leiðbeiningar um þessa ræktun.

7. gr.

Landgræðsla ríkisins skal afla sér fullkomins umráðaréttar yfir landi því, sem hún tekur til heftingar á jarð- og sandfoki eða endurgræðslu, á eftirfarandi hátt:

1. Með samningi til svo langs tíma, sem landgræðslustjóra þykir þurfa. Eigendur eða leigutakar skulu hafa forgangsrétt að landsnyttjum gegn hæfilegu gjaldi, þegar uppgræðsla er svo vel á veg komin, að nytja megi landið að dómi landgræðslustjóra.
2. Með eignarnámi, ef umráðaréttur fæst ekki á annan hátt, sbr. lög um eignarnám, nr. 61 frá 14. nóv. 1917. Eignarnám skal þó eigi framkvæma, nema rannsókn samkvæmt 40. gr. sýni, að þess sé þörf, og að fengnu álit stjórnar Búnaðarfélags Íslands.

Áður en aflað er umráðaréttar yfir landi samkvæmt þessari grein, skal landgræðslustjóri senda landbúnaðarráðuneytinu rökstuddar tillögur um málið. Ráðuneytið tekur síðan ákvörðun um framkvæmdina.

8. gr.

Heimilt er að styrkja landeigendur með framlagi úr ríkissjóði til að koma upp girðingu um uppblásturssvæði, græða það og halda girðingu við, meðan á græðslu stendur. Styrkir mega nema allt að $\frac{2}{3}$ kostnaðar við þessar framkvæmdir.

Umsóknir um styrk til þessa skal senda landgræðslustjóra ásamt lýsingu á staðháttum og ástæðum fyrir umsókninni. Þegar landgræðslustjóri hefur kynnt sér málið, sendir hann umsóknina með greinargerð og kostnaðaráætlun til landbúnaðarráðuneytisins, sem tekur ákvörðun um styrkveitingu.

Til tryggingar því, að landeigandi greiði sinn hluta kostnaðar, skal hann setja landið að veði. Hrepps- eða sýslunefnd er heimilt að taka ábyrgð á, að framlag landeiganda sé innt af höndum, og kemur þá sú ábyrgð í stað veðsetningar.

Áður en verk er hafið, skulu landgræðslustjóri og landeigandi gera með sér samning um umráð lands og framkvæmdir, meðan á græðslu stendur. Þegar landið er fullgróið að dómi landgræðslustjóra, skal jarðeigandi taka við því. Landgræðslustjóri getur sett reglur um meðferð landsins, sem jarðeiganda er skylt að hlíta.

Fáist arður af landgræðslusvæðinu, meðan á græðslu stendur, skal hann ganga upp í kostnað við landgræðsluna, unz afhending fer fram.

Eigi fleiri en einn landeigandi hlut að máli, má binda stuðning ríkissjóðs því skilyrði, að þeir stofni til félagsskapar um framkvæmdir. Skal þá farið eftir ákvæðum IV. kafla laganna.

9. gr.

Í nágrenni landgræðslusvæða er heimilt að taka efni til afnota við landgræðsluna, svo sem vatn, jarðefni, þara og fræ. Þó má ekki taka efni þannig, að landspjöll verði að, nema brýna nauðsyn beri til. Landeigandi á rétt til bóta eftir mati, ef samningar takast ekki.

10. gr.

Nú er sett girðing fast við landgræðslugirðingu eða áfast henni, og skulu þá vera hlið á henni eigi fjær en 50 metra frá landgræðslugirðingunni, svo að vinna megi tálmunarlaust að henni.

11. gr.

Landgræðslugirðingar skulu vera fjárheldar. Skulu þær a. m. k. vera 6 strengja gaddavirsgirðingar eða gerðar úr öðru efni, sem ekki veitir minni vörn, t. d. háu vírneti eða vírneti ásamt gaddavirsstrengjum.

Hornstólpar skulu standa minnst 1.25 metra í jörðu, nema festir séu í klöpp. Þeir skulu steypfir niður eða púkkað með þeim og styrktir með stögum. Hliðstaurar skulu festir á svipaðan hátt.

Liggi landgræðslugirðing yfir alfaraleið, skal vera traust hlið á girðingunni, sem auðvelt er að opna og loka. Vegfarendum er skylt að loka hliðum, enda sé aðvörun þess efnis við hliðið. Varðar sektum, ef út af er brugðið, og bótaskyldu, ef tjón verður á gróðri af þessum sökum.

Hver, sem verður þess var, að girðing skemmist svo, að hætta sé á, að hún haldi ekki sauðfé, skal, ef við verður komið, skýra hreppstjóra eða eftirlitsmanni frá því hið fyrsta.

Landgræðslustjóri getur bannað alla umferð um landgræðslusvæði, þar sem honum þykir ástæða til. Skal þá bannið auglýst við girðingarhliðin.

12. gr.

Þegar land, sem Landgræðsla ríkisins hefur tekið til græðslu með samkomulagi, sbr. 7. gr., er svo vel gróið að dómi landgræðslustjóra, að eigi er nauðsyn frekari aðgerða frá hendi landgræðslunnar, skal afhenda það aftur eigendum. Landgræðslustjóri setur reglur um meðferð landsins.

13. gr.

Land, sem Landgræðsla ríkisins hefur eignast skv. 2. tölulið 7. gr. þessara laga, má selja með samþykki landbúnaðarráðherra, þegar það hefur verið endurgrætt.

Eigandi þeirrar jarðar, sem landið áður fylgdi, skal hafa forkaupsrétt og leigutaki að eiganda frágengnum. Noti hvorugur rétt sinn, skal fylgt ákvæðum laga nr. 40 frá 5. apríl 1948 við söluna. Hafi sveitarfélag eða bæjarfélag átt landið áður, er þeim skylt að taka við landinu, ef landgræðslustjóri krefst þess. Hann setur reglur um meðferð landsins og er kaupendum og síðari eigendum skylt að hlíta þeim. Skal þinglýsa reglunum sem kvöð á jörðinni.

14. gr.

Hefjist uppblástur eða landskemmdir að nýju á landi, sem afhent hefur verið eða selt samkvæmt 12. og 13. gr., er landeiganda skylt að græða það aftur á sinn kostnað, nema uppblásturinn og skemmdirnar séu ekki meðferð hans eða vanrækslu að kenna.

Vanræki landeigandi nauðsynlegar aðgerðir eftir aðvörun landgræðslustjóra, má landgræðslan láta vinna verkið á hans kostnað eða taka landið eignarnámi, sbr. 7. gr.

15. gr.

Þegar land í eigu Landgræðslu ríkisins er að dómi landgræðslustjóra svo gróið, að nytja megi, skal gefa bændum kost á að nytja það, enda sé þess ekki þörf undir ríkisbú. Skal landgræðslustjóri annaðhvort leita tilboða um afnotaréttinn eða leigja hann samkvæmt mati. Landgræðslustjóri setur reglur um meðferð landsins.

16. gr.

Komist búfé inn á landgræðslusvæði, sem halda skal friðuðu og girt er ógallaðri girðingu, skal landgræðslustjóri eða eftirlitsmaður hans láta merkja það fé og tilkynna hreppstjóra, en hann tilkynnir það eigendum fjárins. Komist sömu skepnur þrásinnis inn á svæðið, og göllum á girðingu verði eigi um kennt, getur landgræðslustjóri krafizt þess, að hreppstjóri láti lóga skepnunum og komi afurðum í verð. Landgræðslan greiðir síðan þann mismun, sem á kann að vanta, að eigandi fái fullt verð. Rísi ágreiningur, skal úr honum skorið með mati tveggja dómkvaddra manna. Eigi hreppstjóri eða vandamenn hans hlut að máli, kveður sýslumaður óvilhallan mann í hans stað, er gegni skyldum hreppstjóra samkvæmt ákvæðum þessarar greinar.

III. KAFLI Gróðurvernd.

17. gr.

Land skal nytja svo, að eigi valdi rýrnun eða eyðingu landkosta. Sá, sem landsþjöllum veldur með mannvirkjagerð eða á annan hátt, er skyldur að bæta þau.

18. gr.

Landgræðsla ríkisins skal hafa gát á meðferð á gróðri landsins og vinna gegn því, að hann eyðist fyrir ofnotkun eða aðra óskynsamlega meðferð.

Hún skal einnig fylgjast með því, að landsþjöll séu eigi unnin að óþörfu, og segja fyrir um, hvernig þau skuli bæta.

Þar sem hætta er á gróðurrýrnun eða eyðingu, ber að leiðbeina búendum um meðferð lands og gróðurs.

Spilli náttúruhamfarir grónu landi, skal landgræðslan gera ráðstafanir til endurgræðslu, ef þess er kostur.

Þar, sem gróðurverndar er þörf, skal að henni unnið svo sem segir í þessum kafla og samkvæmt reglum, sem um það verða settar.

19. gr.

Gróðurverndarnefnd skal starfa í hverri sýslu, þar sem landgræðslustjóri telur þess þörf. Sýslunefnd kys 3 menn í nefndina til 4 ára í senn, að fengnum tillögum búnaðarsambands héraðsins. Nefndin skal halda gerðabók um störf sín og senda sýslunefnd og landgræðslunni árlega skýrslu. Funda- og ferðakostnaður nefndarmanna greiðist til helminga úr sýslusjóði og af landgræðslunni.

20. gr.

Gróðurverndarnefndir skulu starfa í samvinnu við Landgræðslu ríkisins. Þær skulu fylgjast með notkun afrétta og heimalanda innan sýslunnar.

Heimilt er landgræðslustjóra að setja reglur um störf gróðurverndarnefnda.

21. gr.

Berist gróðurverndarnefnd rökstudd skýrsla um þörf gróðurverndar á einstökum jörðum eða stærri landsvæðum, skal nefndin kynna sér málavöxtu. Sjái nefndin ástæðu til, sendir hún landgræðslustjóra greinargerð um málið.

Telji landgræðslustjóri, að um gróðureyðingu sé að ræða, gerir hann tillögur um málið og leitar samkomulags við landeigendur til úrbóta. Hafi gróðurverndin verulegan kostnað í för með sér, má veita styrk samkvæmt 8. gr. að fengnu samþykki ráðuneytisins.

Eigi fleiri en einn landeigandi hlut að máli, má binda stuðning landgræðslunnar því skilyrði, að þeir stofni til félagsskapar um framkvæmdir. Skal þá farið eftir ákvæðum IV. kafla þessara laga.

22. gr.

Náist ekki samkomulag um aðgerðir milli landgræðslustjóra og landeiganda, getur landgræðslustjóri látið fram fara rannsókn á jörð eða landsvæðum samkvæmt 40. gr.

Leiði rannsókn í ljós, að brýn þörf sé gróðurverndar, getur landgræðslustjóri krafizt nauðsynlegra aðgerða af landeiganda. Verði hann ekki við þeirri kröfu, getur landgræðslan á kostnað landeiganda framkvæmt aðgerðirnar, að fengnu samþykki ráðuneytisins. Styrkja má þessar framkvæmdir með allt að $\frac{1}{3}$ hluta kostnaðar.

23. gr.

Telji landgræðslustjóri, að gróðurverndar sé þörf sakir þess að heimalönd eða afréttir hafi eigi nægilegt beitarþol fyrir þann búpening, sem á þeim gengur, skal hann leita samkomulags við landeigendur til úrbóta.

Náist ekki samkomulag, skal hann láta rannsaka beitarþol viðkomandi landa samkv. 40. gr.

Leiði rannsóknin í ljós, að löndunum sé ofboðið, er landgræðslustjóra skylt að krefjast ítölu í þau.

Ítala skal gerð af ítölunefnd, er skipuð sé af þeim aðilum, sem um getur í 5. gr. laga um ítölu, nr. 39 23. maí 1959, og gilda þá um störf hennar ákvæði nefndra laga.

24. gr.

Verði búandi að skerða bústofn sinn verulega vegna ítölu, skulu gróðurverndarnefnd og landgræðslan vera honum til ráðuneytis, hverra úrræða sé helzt að leita til að koma í veg fyrir tekjumissi.

25. gr.

Héraðsráðunautum búnaðarsambandanna er skylt að fylgjast með því, svo sem ástæður leyfa, hvort gróðri hnignar mjög í heimalöndum og afréttum sökum ofbeitar eða hvort land fer í örtröð, og skýra landgræðslustjóra frá því.

IV. KAFLI Félög til landgræðslu.

26. gr.

Heimilt er bændum, sveitarfélögum eða sýslufélögum að stofna félög til landgræðslu.

27. gr.

Landgræðslustjóri skal semja drög að samþykktum félaga þeirra, sem um getur í 26. gr.

28. gr.

Vilji þeir, sem um getur í 26. gr., stofna slíkt félag, leita þeir álits og tillagna landgræðslustjóra. Að því fengnu, geta þeir boðað til undirbúningsfundar á fyrirhuguðu félagssvæði. Þar skal kjósa nefnd, er vinni að félagsstofnuninni.

Kveðja skal til fundar eigendur allra jarða, sem ætla má að hafi not af félagsskapnum. Séu jarðir í erfðafestu, skal boða erfðafestuhafa í stað landeiganda. Eigi félag land, skal boða formann félagsstjórnar. Verði landeiganda eigi boðaður fundur nægilega snemma vegna fjarvistar, skal boða leigutaka. Kveðja skal og landgræðslustjóra eða fulltrúa hans til fundarins.

Fund skal boða með ábyrgðarbréfi eða símskeyti eigi síðar en 14 dögum fyrir fundardag — og auk þess með auglýsingu í Ríkisútvarpinu tvo daga í röð, eigi síðar en viku fyrir fundardag.

29. gr.

Á fundi þeim, sem boðaður hefur verið samkv. 28. gr., skal ræða stofnun félags og verkefni. Bóka skal fundargerð.

Á þeim fundi og öðrum fer um atkvæðisrétt eins og hér segir: Fyrir hvert lögbýli eða afréttarland, sem metið er til verðs í fasteignamati, skal koma eitt atkvæði. Þó að sami maður eigi fleiri en eina jörð, hefur hann eitt atkvæði. Ef eigendur lögbýlis eru fleiri en einn, skulu þeir gera með sér skriflegan samning um, hver fari með atkvæðisrétt býlisins. Fela má öðrum að fara með atkvæði, enda sé umboðið skriflegt. Hafi leigutaki verið boðaður vegna fjarvistar landeiganda, er hann fullgildur aðili með tillögu- og atkvæðisrétt samkv. 31. gr.

Komi til fundar $\frac{1}{3}$ þeirra manna, sem boðaðir eru samkv. 28. gr. og atkvæðisbærir eru samkv. 2. mgr. þessarar greinar, má stofna félag, ef $\frac{2}{3}$ fundarmanna samþykkja.

Nú verður félag eigi stofnað á þessum fundi, og getur þá meiri hluti fundarmanna kosið nefnd, sem húi málið undir annan fund. Nefndin semur frumvarp að nýrri félagssamþykkt samkv. 32. gr., gerir áætlun um kostnað af starfsemi félagsins og leitar álits landgræðslustjóra. Hún skal og afla þeirra gagna, sem fundarmenn æskja eða nauðsynleg þykja.

30. gr.

Þá er nefndin hefur lokið störfum, skal hún kveðja til fundar á ný samkv. 28. gr.

Á fundinum skal nefndin leggja fram öll gögn, sem hún hefur aflað. Skal þá enn ræða stofnun félags og taka ákvörðun um hana. Ef meiri hluti atkvæðisbærra fundarmanna samþykkir félagssstofnun, er öllum landeigendum á félagssvæðinu skylt að gerast félagar.

31. gr.

Stofnfundur eða annar lögmætur félagsfundur getur kveðið svo á, að leigutaki skuli gerast félagi í stað landeiganda, ef leigutaki æskir þess og landeigandi mótmælir eigi. Sæki landeigandi eigi fund og nefni eigi til umboðsmann, skal leigutaki fara með umboð eiganda. Boða skal bæði landeiganda og leigutaka á fund.

32. gr.

Nú er stofnun félags löglega ákveðin, og skal þá setja félaginu samþykkt þegar á stofnfundi eða á öðrum fundi, boðuðum á sama hátt. Um samþykkt ræður afl atkvæða. Þar sem félagssvæði er stórt, má ákveða í samþykkt, að félagsfundir skuli vera fulltrúafundir.

Í samþykkt félags skulu vera ákvæði um:

- a. Nafn félags, heimilisfang og varnarþing.
- b. Verkefni félags og félagssvæði.
- c. Skipun og starfssvið félagsstjórnar.
- d. Reikninga félags og endurskoðun.
- e. Greiðslu kostnaðar af starfsemi félags.
- f. Ákvæði um félagsslit.

33. gr.

Félagsstjórn skal senda ráðherra samþykkt til staðfestingar ásamt umsögn landgræðslustjóra. Nú telur ráðherra samþykkt eigi svo úr garði gerða, að hana megi staðfesta, og sendir hann þá samþykkt aftur til félagsstjórnar með athugasemdum um það, er ábótavant þykir. Annars kostar staðfestir hann samþykkt, eða þá er lagfært hefur verið það, er athugavert þótti. Líða skulu minnst sex mánuðir frá stofnfundi félags og þar til samþykkt er staðfest. Samþykkt má aldrei brjóta í bága við réttarákvæði, almennar grundvallarreglur laga né réttindi einstakra manna.

34. gr.

Þegar félag hefur verið stofnað samkv. 26. og 30. eða 31. gr., getur sá, sem telur félagið ólöglega stofnað, véfengt félagsstofnunina fyrir ráðherra, áður en sex mánuðir eru liðnir frá stofnfundi félags. Véfenging, sem síðar berst, skal eigi tekin til greina. Hafi véfenging borizt ráðherra innan lögmæts tíma, en hann eigi tekið hana til greina, má skjóta málinu til dómstóla, áður en sex mánuðir eru liðnir frá staðfestingu samþykktar.

35. gr.

Aðalfund skal halda árlega og aukafundi þegar félagsstjórn telur ástæðu til eða $\frac{1}{4}$ félagsmanna æskir og tilgreinir fundarefni. Láti félagsstjórn undir höfuð leggjast að boða fund í tvo mánuði, mega þeir, sem fund vilja halda, boða hann.

Fund skal boða með auglýsingu í Ríkisútvarpinu tvo daga í röð eigi síðar en 7 dögum fyrir fundardag. Þó má boða fund í félagi, sem hefur færri en 30 félagsmenn, með símtölum eða á þann hátt, sem tíðkast um boðun funda í því héraði.

Á fundi skal liggja frammi skrá yfir atkvæðisbæra félagsmenn.

Afl atkvæða ræður úrslitum mála á fundum. Breyting á samþykkt félags þarf þó samþykki meiri hluta félagsmanna.

Verði breyting á samþykkt eigi afgreidd vegna ónógrar fundarsóknar, má boða til annars fundar. Á þeim fundi ræður afl atkvæða. Þess skal getið í fundarboði, ef ráðgert er að breyta samþykkt. Breytingar á samþykkt skulu staðfestar af ráðherra eins og um getur í 33. gr.

36. gr.

Þegar eigendaskipti verða eða ábúendaskipti á jörð í erfðafestu, skal hinn nýi eigandi eða ábúandi gerast félagi. Þegar ábúendaskipti verða á jörð, þar sem leigutaki er félagsmaður í stað landeiganda, getur félagsfundur kveðið svo á, að hinn nýi leigutaki gerist félagi á sama hátt og um getur í 31. gr.

37. gr.

Kostnaði af starfsemi félags við aðgerðir á sameignarlandi skal jafna niður á notendur í hlutfalli við landverð jarða skv. fasteignamati að frádregnum hlunnindum.

Nú er land það, sem tekið er til græðslu, séreign margra býla, og skal þá skipta kostnaðinum milli býlanna í réttu hlutfalli við stærð þess lands, sem græða skal og heyrir til hverju býli.

Gjöld félagsmanna má taka lögtaki. Fylgir þeim lögveð í jörð í eitt ár frá ein-daga, og stendur það framar öllu samningsbundnu veði.

38. gr.

Land það, sem félag tekur til meðferðar samkvæmt þessum kafla, skal vera undir eftirliti landgræðslunnar, og ber henni skylda til að fylgjast með framkvæmdum félagsins. Jafnframt er félagsstjórninni skylt að hlíta fyrir mælum landgræðslustjóra, að því er varðar meðferð landsins, meðan á framkvæmdum stendur.

Girðingar vegna lands, sem tekið er til græðslu samkvæmt þessum kafla, hlíta sömu ákvæðum og landgræðslugirðingar, sbr. 10. og 11. gr.

39. gr.

Stjórn félags skal í lok hvers árs semja skýrslu um starfsemi félagsins á því ári. Henni skal fylgja:

1. Umsógn hlutaðeigandi héraðsráðunautar um girðingar og græðslu félagsins ásamt mælingum hans á því, sem unnið hefur verið það ár.
2. Sundurliðaður reikningur yfir kostnað við friðun og græðslu lands á árinu. Skýrslu þessa skal félagsstjórn senda Landgræðslu ríkisins.

V. KAFLI

Rannsóknir og fleira.

40. gr.

Þegar rannsaka þarf beitarþol og hættu á gróðureyðingu samkvæmt 7., 22. og 23. gr., skal fela Búnaðardeild Atvinnudeildar Háskólans að annast rannsóknirnar. Búnaðardeildinni ber að leita eftir plöntutegundum, sem vænlegar eru til sandgræðslu.

41. gr.

Landgræðslu ríkisins er heimilt að koma á fót gróðrarstöð til að fjölga þeim tegundum plantna, sem nothæfar reynast til landgræðslu.

42. gr.

Áður en 5 ár eru liðin frá gildistöku þessara laga, skal landgræðslustjóri hafa látið gera yfirlit um landskemmdir og samið áætlun um, hvernig helzt megi bæta þær, svo og í hverri röð skuli unnið að landbótunum.

VI. KAFLI

Önnur ákvæði.

43. gr.

Brot gegn lögum þessum varða sektum til ríkissjóðs frá kr. 1000 til kr. 20000, nema þyngri refsing liggja við að öðrum lögum. Mál út af þeim skal fara með að hætti opinberra mála.

44. gr.

Með lögum þessum eru úr gildi numin lög nr. 6 15. febrúar 1895, um heimild fyrir sýslunefndir til að gera samþykktir um hindrun sandfoks og sandgræðslu,

lög nr. 18 28. maí 1941, um sandgræðslu og heftingu sandfoks, og lög nr. 76 10. nóvember 1943, um breytingu á lögum nr. 18 28. maí 1941, um sandgræðslu og heftingu sandfoks.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Hinn 10. júlí 1964 skipaði landbúnaðarráðherra nefnd til að endurskoða frumvörp til laga um heftingu uppblásturs og uppgræðslu lands, sem ekki hafa náð fram að ganga, og semja nýtt frumvarp um uppgræðslu og gróðurvernd. Í nefndina voru skipaðir Hákon Bjarnason skógræktarstjóri, formaður, Benedikt Gröndal alþingismaður, Jónas Jónsson sérfræðingur við Búnaðardeild Háskólans, Ólafur E. Stefánsson settur búnaðarmálastjóri og Ragnar Jónsson skrifstofustjóri.

Lög þau, sem nú gilda um sandgræðslu og heftingu sandfoks, eru frá árinu 1941. Árið 1957 skipaði þáverandi landbúnaðarráðherra, Hermann Jónsson, nefnd til að endurskoða lög um sandgræðslu og athuga leiðir til að auka þá starfsemi. Í þeirri nefnd áttu sæti Björn Kristjánsson fyrrv. alþm., sem var formaður nefndarinnar, Árni G. Eylands stjórnarráðsfulltrúi, Arnór Sigurjónsson fulltrúi, Páll Sveinsson sandgræðslustjóri og Steingrímur Steinþórsson búnaðarmálastjóri.

Þessi nefnd samdi frumvarp, sem lagt var fyrir Alþingi. Landbúnaðarnefnd gerði miklar breytingar á frumvarpinu, en það hlaut ekki afgreiðslu.

Síðla árs 1960 fól Ingólfur Jónsson landbúnaðarráðherra þeim Birni Sigurbjörnssyni og Hákonni Bjarnasyni að gera drög að frumvarpi um landgræðslu og gróðurvernd, og skiluðu þeir álit í janúar 1961 til ráðherra.

Hinn 4. júní 1963 skipaði ráðherra enn nefnd í málið, þá Pálma Einarsson, landnámsstjóra, formann, Pál Sveinsson sandgræðslustjóra og Pétur Gunnarsson tilraunastjóra. Síðar var Ingvi Þorsteinsson magister einnig skipaður í nefndina. Þessi nefnd skilaði frumvarpi 22. febrúar 1964.

Þetta er forsaga málsins og aðdragandi að þeirri endurskoðun laganna um sandgræðslu og heftingu sandfoks, sem nú hefur farið fram. Síðasta nefndin hefur haft hliðsjón af álitsgerðum hinna fyrri, tekið upp ýmsar hugmyndir þeirra og bætt nokkrum nýmælum við.

Nefndin hefur og farið að Gunnarsholti til þess að skoða starfsemina þar og átt viðræður við Pál Sveinsson sandgræðslustjóra, bæði þar og í Reykjavík. Hún hefur einnig leitað álits þeirra Steindórs Steindórssonar grasafræðings og Ingva Þorsteinssonar. Dr. Björn Sigfússon háskólabókavörður hefur lesið handrit að frumvarpinu og sótt hafa verið ráð til lögfræðinga um nokkur atriði.

Nýmæli.

Helztu nýmæli frumvarpsins og frávik frá gildandi lögum eru þessi:

1. Tekin verði upp skipuleg gróðurvernd til að koma í veg fyrir skemmdir á gróðurlendi sakir ofnotkunar samhliða heftingu uppblásturs og sandgræðslu.
2. Gróðurverndin og sandgræðslan myndi eina stofnun, sem nefnist Landgræðsla ríkisins. Forstjóri hennar verður landgræðslustjóri, en fulltrúi hans annist annað hvort starfssviðið.
3. Skipaðar verði gróðurverndarnefndir í þeim héruðum, sem landgræðslustjóri telur þeirra þörf.
4. Fleiri leiðir verða en áður til samstarfs við hið opinbera um að græða lönd.
5. Styrkur til græðslu er ekki bundinn ákveðnu marki fyrirfram, heldur getur hann orðið sammingsatriði.
6. Gert er ráð fyrir, að uppgrædd lönd í eigu ríkisins verði nytjuð af bændum strax og kostur er. Enn fremur að fyrri eigendur og notendur uppgræddra landa geti fengið þau aftur í hendur. Bæjar- og sveitarfélög má skylda til að taka við þeim aftur.

7. Landgræðslustjóra er heimilt að fela Búnaðardeild Atvinnudeildar Háskólans að rannsaka beitarþol og krefjast ítölu í lönd, sem eru í hættu.
8. Ákvæði eru um stofnun félaga til landgræðslu.
9. Gert er ráð fyrir, að leitað verði eftir nýjum plöntutegundum til landgræðslu, og að setja megi upp gróðrarstöð til að fjölga þeim, sem nothæfar reynast.
10. Þá er ákvæði um, að innan 5 ára skuli gert yfirlit um landskemmdir og áætlun gerð um framkvæmd landgræðslu, þannig að unnt verði að vinna skipulega að henni.

Þess var óskað, að nefndin gerði ekki tillögur um sérstaka fjárúttegund til þeirra framkvæmda, sem frumvarpið fjallar um. Verður að gera ráð fyrir, að ráðuneytið ihugi þá hlið málsins, ef þess er talin þörf.

Frumvarpið skiptist í 6 kafla. Hefur því verið valið heitið **Frumvarp til laga um landgræðslu**, og er þetta orð notað í viðtækri merkingu, bæði um núverandi sandgræðslu og hina nýju gróðurvernd.

Um einstakar greinar frumvarpsins skal þetta tekið fram:

I. KAFLI

Markmið og stjórn.

Um 1. gr.

Greinin skýrir tilgang laganna.

Um 2. gr.

Landgræðsla ríkisins verður sú stofnun, sem falin er framkvæmd landgræðslumála. Gert er ráð fyrir, að stofnunin verði tvíþætt, annars vegar svipað starf og sandgræðslan hefur nú með höndum, en hins vegar almenn gróðurvernd. Greinin er skýrgreining á starfi hvors tveggja.

Um 3. gr.

Greinin er að efni til hin sama og 2. gr. í frumvarpi landbúnaðarnefndar um þetta mál á þingskjali 503 frá 1958—59. Nefndin hefur gert það að tillögu sinni, að gróðurverndin verði falin sérstökum manni þegar frá upphafi.

Um 4. gr.

Efni greinarinnar er hið sama og niðurlag 1. gr. núgildandi laga.

II. KAFLI

Uppgræðsla.

Þessi kafli fjallar um sama efni og núgildandi lög um sandgræðslu og heftingu uppblásturs ásamt nokkrum nýmælum og breytingum.

Um 5. gr.

Greinin er um skyldur þess manns, sem sér um framkvæmd þessa kafla laganna, og þarf ekki skýringa.

Um 6. gr.

Þessi grein er að efni til svipuð og 12. gr. gildandi laga, þó hvergi eins bindandi fyrir stofnunina.

Um 7. gr.

Í gildandi lögum er gert ráð fyrir, að ríkið skuli eignast þau lönd, sem græða á upp samkvæmt 2. gr. þeirra. Hér er sú viðbót, að menn geti gert samning um

uppgræðslu til ákveðins tíma án þess að afsala sér eign sinni. Að auki er sama heimild til eignarnáms og nú er í lögum.

Um 8. gr.

Greinin er að efni til svipuð og 8. gr. gildandi laga, en hér er gert ráð fyrir, að styrkir til einstaklinga eða félaga megi nema allt að $\frac{2}{3}$ kostnaðar í stað þess að vera bundnir því marki skilyrðislaust. Með breyttum og fljótvirkari uppgræðslu-aðferðum en áður tíðkuðust, geta menn á stundum fengið arð af uppgræddu landi innan skamms tíma. Hér geta og komið til greina almennir jarðræktarstyrkir t. d. við túnrækt. Fyrir því er það mats- og sanningsatriði í mörgum tilvikum, hve styrkur af hálfu landgræðslunnar þarf að vera hár.

Um 9. gr.

Ákvæði þessarar greinar er hið sama og 3. gr. gildandi laga. Orðalagi er lítilsháttar breytt.

Um 10. gr.

Fjallar um sama og 4. gr. gildandi laga.

Um 11. gr.

Greinin fjallar um gerð landgræðslugirðinga og þarf litillega skýringa. Hún er að efni til svipuð 5. gr. gildandi laga. Þó var ekki talin ástæða til að banna mannaferðir um landgræðslusvæði, heldur gefa landgræðslustjóra heimild til að banna þær um girðingar, sem ástæða getur verið til. Efni 6. gr. sandgræðslulaganna um tilkynningarskyldu, ef menn verða varir við galla á girðingum, er tekið upp í þessa grein.

Um 12. gr.

Greinin fjallar um afhendingu lands, sem grætt hefur verið upp með samkomulagi samkv. 7. gr., og þarf ekki skýringa.

Um 13. gr.

Hér er gert ráð fyrir, að grædd lönd í eigu ríkissjóðs geti aftur horfið undir þær jarðir, sem þau tilheyrðu áður. Þótti rétt til hagræðis að hafa í lögnum almenna heimild til sölu slíkra landa, fremur en leita þurfi sérstakrar heimildar Alþingis hverju sinni. Hafi sveitar- eða bæjarfélög átt landið áður, má skylda þau til að taka við því. Þetta er gert til þess að landgræðslan þurfi ekki að sitja uppi með fullgrædd lönd og bera þann kostnað, sem af friðun þeirra leiðir, um alla framtíð. Viðtakanda er gert að skyldu að láta græðsluna ekki fara forgörðum.

Um 14. gr.

Greinin er að efni til eins og 11. gr. gildandi laga um sandgræðslu og þarf ekki skýringa.

Um 15. gr.

Hér er nýmæli á ferðum. Með því er bændum gefinn kostur á að taka á leigu landsnytjar innan gróinna landgræðslugirðinga í eigu ríkissjóðs. Þetta getur komið sér mjög vel í landþröngum sveitum, þar sem víðlend svæði hafa verið grædd upp. Hér er þó gerð undantekning með lönd undir ríkishú.

Um 16. gr.

Greinin er svo til samhljóða 13. gr. í gildandi lögum og þarf ekki skýringa.

III. KAFLI

Gróðurvernd.

Gróðurvernd verður nýmæli í íslenskum lögum, ef frumvarp þetta nær fram að ganga. Fjöldi manns er þegar orðin ljós þörf fyrir gróðurvernd á ýmsum stöðum landsins. Hér er lögð áhersla á leiðbeiningar mönnum til handa og aðstoð við að koma gróðurvernd á. Gert er ráð fyrir, að þetta starf verði falið sérstökum manni.

Um 17. gr.

Greinin segir, hver stefnan eigi að vera í gróðurverndarmálum. Er hún svo auðsæ, að skýringa er ekki þörf.

Um 18. gr.

Greinin fjallar um skyldur þess manns, sem fer með gróðurverndarmál, og er því hliðstæð 5: gr. að því er lýtur til starfs þess, sem fer með uppgræðslumálin.

Um 19. gr.

Með skipun gróðurverndarnefnda er ætlað til, að menn, kunnugir staðháttum og atvinnulífi, geti verið til leiðbeiningar bæði fyrir landeigendur og gróðurverndarmenn. Hugmyndin að skipun slíkra nefnda er ekki ný. Þegar setja áttu fyrstu lög um sandgræðslu komu tillögur fram í þessa átt. Þetta náði þá ekki fram að ganga, því að sýslunefndum var falið að gegna því starfi, sem nefndunum var ætlað.

Um 20. gr.

Ekki þykir rétt að binda störf gróðurverndarnefnda með of þröngum laga-
staf, meðan engin reynsla er um störf slíkra nefnda. Þeim er falið að hafa vakandi auga með notkun landa innan síns héraðs, og geta því haft frumkvæði um ýmislegt. Einnig má fela þeim að sinna ákveðnum verkum eftir nánar settum reglum.

Um 21. gr.

Í upphafi greinarinnar er gert ráð fyrir, að gróðurverndarnefndir séu tengiliðir milli einstakra manna og stjórnar landgræðslunnar. Síðari hluti greinarinnar heimilur styrkveitingar til gróðurverndar á sama hátt og 8. gr. frumvarpsins, ef nauðsyn þykir bera til. Hér er og gert ráð fyrir, að menn geti stofnað til félags um gróðurvernd.

Um 22. gr.

Greinin kveður svo á, að ef samkomulag næst ekki um gróðurvernd, megi láta rannsaka landið til þess að ganga úr skugga um þörfina fyrir verndun gróðurs. Þetta er unnt að gera, eins og skýrt verður frá í athugasemd um 40. gr.

Sé þörfin brýn, gefur það auga leið, að bæta verði úr. Er þá heimilað að veita nokkurn styrk, þó ekki nema helming þess, sem fengizt gæti með samkomulagsleiðum.

Um 23. gr.

Fyrri hluti greinarinnar segir svo fyrir, að þar sem um ofbeitt kunnir að vera að ræða, skuli ávallt reynt að leysa þann vanda með samkomulagi og ráðleggingum. Mistakist það, má láta rannsókn fara fram og krefjast þess, að ítala sé sett í land, ef rannsókn gefur ástæðu til. Þess skal getið, að í fyrri ítölulögum, nr. 85 frá 16. des. 1943, er svo kveðið á, að sandgræðslustjóri geti krafizt þess, að ítala sé sett í lönd, en þetta atriði hefur ekki verið tekið upp í lögum um ítölu nr. 39, 23. maí 1959. Er ástæðulaust annað en að taka þetta atriði upp í þessi lög.

Um 24. gr.

Hér eru landgræðslunni og gróðurverndarnefndum lagðar þær skyldur á herðar að leiðbeina þeim, sem kunna að verða fyrir tekjumissi. Ef þær leiðbeiningar hrökkva of skammt, má gera ráð fyrir, að vandinn verði leystur samkvæmt 11. gr. itölulaganna.

IV. KAFLI

Félög til landgræðslu.

Ástæðulaust er að rekja þennan kafla grein fyrir grein. Hann er í aðalatriðum hinn sami og sá, sem prentaður er í frumvarpi landbúnaðarnefndarinnar á þingskjali 503 frá Alþingi 1958—59. Breytingar hafa verið gerðar á orðalagi, og sleppt er tveim seinustu greinum hans, þar sem ákvæði um styrk fara eftir 8. og 21. gr. í þessu frumvarpi.

Það skal tekið fram í sambandi við ákvæði 37. gr. um niðurlögnun kostnaðar af starfsemi félags á sameignarlandi, að þar hefur verið tekin upp regla 8. gr. itölulaga nr. 39 23. maí 1959.

V. KAFLI

Rannsóknir og fleira.

Um 40. gr.

Þegar leita þarf álits um landeyðingu, beitarþol eða aðra ofnotkun lands, leiðir af sjálfu sér að leita til Búnaðardeildar Atvinnudeildar Háskólans, sem um allmörg ár hefur rannsakað þessi mál og gert kort yfir gróðurlendi á ýmsum stöðum. Fyrir því er ætlað til, að landgræðslan geti kvatt rannsóknarmenn þeirrar stofnunar til, þegar á þarf að halda.

Að fengnu álitu deildarinnar, verður að ákveða, hvað gera skuli, og ef um ítölu er að ræða, verður ítölumatið framkvæmt samkvæmt gildandi lögum.

Búnaðardeildinni er einnig falið að leita eftir plöntutegundum, sem nota mætti til uppgræðslu. Gera verður ráð fyrir, að landgræðslan standi straum af þeim kostnaði, er af þessu leiðir, nema því aðeins að fyrir liggi sérstakar fjárveitingar.

Um 41. gr.

Með grein þessari er gefin heimild til að setja upp gróðrarstöð. Þó að hér sé aðeins talað um heimild, þá er það um leið ábending til, að þetta sé gert. Í slíkri stöð getur bæði verið um fjölgun plantna að ræða og eins um ræktun fræs. Nauðsyn slíkrar stöðvar er svo augljós, að ekki þarf skýringa við.

Um 42. gr.

Brýn nauðsyn er, að gert verði yfirlit um landskemmdir og áætlun um framkvæmdir hið fyrsta. Greinin þarf því ekki skýringa við.

VI. KAFLI

Önnur ákvæði.

Hvorug greinanna í þessum kafla þarf skýringa.